

OLIV TA'LIMDA TILSHUNOSLIK FANLARI BO'YICHA MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL QILISH METODIKASI.

Komilova Madina Nusratullayevna

O'zbekiston Milliy Universiteti Lingvistika fakulteti 2 kurs magistranti

Annotasiya: *Ushbu maqolada mustaqil ta'lim, tilshunoslik fanlari uchun uni tashkil etishning shakllari va mazmuni, talabalar uchun mustaqil ta'limning amaliy foydalari va natijalari haqida fikr, mulohaza va takliflar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Ta'lim, filologiya, tilshunoslik, malaka, dars, texnologiya, mustaqil ta'lim.*

Ta'lim sohasidagi islohotlar jamiyat ravnaqi va taraqqiyotiga ijobiy ta'sir qilmoqda. Rivojlangan mamlakatlarning intellektual salohiyatini oshirish davlat ta'limi standarti, malaka talablarida qo'yilgan talablarga javob bera oladigan, yetuk, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashning muhim omili hisoblanadi. O'qitish samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalarining joriy qilinishi ta'limda istiqbolli vazifalar yechimini ta'minlashga nisbatan dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Insonning psixologik va pedagogik imkoniyatlari ko'lamidan oqilona foydalanish, shu asosda ma'lum ijtimoiy istiqbollarni belgilash, aynan har bir shaxsning o'zi jamiyat va xalqning bir qismi sifatida o'zini-o'zi anglashi, o'zini-o'zi rivojlantirishi va kamol toptirishi muqarrardir. Bu jarayon esa, tabiiyki uzluksiz ravishda Respublikamizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy turmushdagi turli sohalar bo'yicha iqtisodiy taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etuvchi shaxsni shakllantirish muammosi va uni pedagogik – psixologik jihatdan to'g'ri yo'naltirish shu sohaga dahldor barcha yo'nalishlarga alohida ma'suliyat yuklaydi.

Mamlakatimizda ta'lim tizimini rivojlantirish, har tomonlama yetuk va barkamol avlodni shakllantirish, ta'lim sohasida eng malakali kadrlarni yetishtirishga katta e'tibor berilmoqda. Negaki, sifatli ta'lim taraqqiyotning garovidir. Ta'limning sifatligini ta'minlashda rol o'ynaydigan asosiy jabhalardan biri bu mustaqil ta'limdir. Shu bois ham bugun yurtimizdagi barcha oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'lim soatlarini tashkil etishga alohida diqqat qaratilyapti. Mustaqil ta'limning o'quv jarayoni sifatini oshirishda roli benihoya katta. Negaki, pedagogdan tayyor ma'lumotlarni olib o'rgangandan ko'ra mustaqil faoliyat jarayonida olgan bilimni o'zlashtirish ancha yaxshi natija beradi.

Rivojlangan davlatlardagi, ta'lim jarayonida mustaqil ta'lim topshiriqlari hamda o'quv topshiriq ishlarni tashkil qilish tizimi (nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish bilan bog'liq muammolar yuzasidan kuzatishlar olib borilgan (Bright Hub Education) til o'qitishda kompetensiyaviy yondashuvlar olib borilayotgan oliy ta'lim muassasalarida nutqiy kompetensiyalarining rivojlantirish darajasini oshirib borish zarurligini ko'rsatadi. Dunyoda bo'lajak tilshunos o'qituvchilarni, didaktik-metodik kompetentligini rivojlantirishda gibril ta'lim modellarini samarali qo'llash mexanizmlarini rivojlantirish, metodik o'qitish vositasida tilning ta'limiy jarayonida, mustaqil ta'lim topshiriqlari va

mustaqil o'quv topshiriqlarini rivojlantirish orqali, ilmiy adabiyotlarda mustaqil topshiriqlarning mazmuniga, foydalilik darajasiga alohida e'tibor beriladi. Jumladan, talabalarning modul-kreditda metodik kompetentligini rivojlantirishning amaliymetodik va ilmiy metodik ta'minotini rivojlantirish, masofaviy va mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishning an'anaviy va noan'anaviy shakllarini filologik ta'lim sohalariga adaptiv qo'llash, lingvometodik tizimini ishlab chiqish muhim dolzarblik kasb etadi.

Mustaqil ta'lim quyidagi shakllarda tashkil etiladi:

– mavzularni normativ-huquqiy hujjatlar va o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish;

– mavzular bo'yicha referat tayyorlash;

– seminar va amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;

– ilmiy maqola va tezislarni tayyorlash;

– fanning dolzarb muammolarini qamrab oluvchi loyihalar tayyorlash;

– nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash;

– amaliyotdagi mavjud muammolarning yechimini topish;

– o'rganilayotgan mavzu bo'yicha asosiy ilmiy adabiyotlarga annotatsiya yozish va boshqalar.

Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metodlarni shartli ravishda ikki turga bo'lish mumkin:

- Auditoriyada qo'llaniladigan metodlar.

- Auditoriyadan tashqarida qo'llaniladigan mustaqil ta'lim metodlari.

Auditoriyadagi nazariy va amaliy mashg'ulotlarda qo'llaniladigan metodlar talaba va o'quvchilarni yangi o'quv material bilan tanishtirishda, o'tilgan mavzuni so'rash va takrorlash hamda mustahkamlash uchun foydalaniladi. Auditoriyadan tashqarida qo'llaniladigan metodlar o'quv materialini yoki vazifani mustaqil holda o'rganish va o'zlashtirishda foydalaniladi.

Mustaqil ta'lim topshiriqlari oliy ta'lim darslik va qo'llanmalarining ham asosiy qismini tashkil etishi kerak. Oliy ta'limda mustaqil ta'lim topshiriqlarini tuzish va ulardan foydalanish bo'yicha alohida fanlar tashkil etilishi lozim. Mavjud o'quv 4 predmetlarning mavzu va yo'nalishidan kelib chiqib, oliy ta'limdagi mustaqil ta'lim topshiriqlarini mazmun jihatidan 3 ga ajaratish mumkin:

1. "Hozirgi o'zbek adabiy tili" fani bo'yicha tuziladigan mustaqil ta'lim o'quv topshiriqlari.

2. "O'zbek tili" fani bo'yicha mustaqil ta'lim topshiriqlari.

3. "O'zbek tili o'qitish metodikasi" fani bo'yicha tuziladigan mustaqil ta'lim topshiriqlar.

Bu o'rinda filologiya va o'zbek tillarni o'qitish yo'nalishlarida o'qitiladigan "Hozirgi o'zbek adabiy tili" va boshqa mutaxassislik fanlari mazmuni tilshunoslik ilmi asoslarini o'rgatish nazarda tutiladi. Shu ma'noda bu borada tuziladigan mustaqil ta'lim topshiriqlari talabalarni fikrlashga undaydigan, bir fikrni ikkinchi bir fikr bilan

taqqoslash va yakuniy xulosani ayta oladigan nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qilishi lozim.

Hozirgi davr mutaxassisidan yuqori darajadagi tayyorgarlik, mustaqil ravishda qarorlar qabul qila olish, belgilangan vazifalarni bajarish uchun ko'p ma'lumotlar orasidan kerakligini tanlab olish va bu ma'lumotlarni qayta ishlay olish talab qilinadi. Mustaqil ta'lim bilan shug'ullanish natijasida talabalarda bu ko'nikmalar asta-sekin shakllanib boradi. Buning natijasida ular har qanday mavzularga mustaqil tayyorlana oladigan, atrof-muhitda bo'layotgan voqealarga mustaqil munosabat bildiradi oladigan, kreativ va tezkor fikrlay oladigan malakalarga ega bo'lib boradi. Bundan tashqari, mustaqil ta'limga tayyorlanish natijada talabalar mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar, zimmalaridagi mas'uliyatni kuchaytirib boradilar, ijodiy faollik va tashabbuskorliklarini oshirib boradilar.

Mustaqil ta'lim o'qituvchining ko'rsatmasi va uslubiy rahbarligi bilan, ammo uning ishtirokisiz amalga oshiriladigan jarayondir. Bunda talabalar darsdan tashqari vaqtda mustaqil ilmiy-tadqiqot ishlarini olib boradilar. O'zlari uchun kerakli bo'lgan materiallar, kitoblar, o'quv qo'llanmalarni izlaydilar. Bu jarayon talabalarda har bir ishga katta mas'uliyat bilan yondoshish ko'nikmasini shakllantiradi. Mustaqil ta'limning maqsadi kelajakdagi mutaxassislik yo'nalishi bo'yicha fundamental bilimlarni, kasbiy ko'nikmalarni, ijodiy va ilmiy-tadqiqot faoliyatida tajribani, ta'lim va kasbiy muammolarga ijodiy yondoshishni shakllantirishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

Oliy ta'limda tilshunoslik fanlari bo'yicha mustaqil ta'limni tashkil qilish metodikasi bir qator asosiy tamoyillar va usullarni o'z ichiga oladi. Bu jarayon talabalarining bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash, ularni o'z-o'zini rivojlantirishga rag'batlantirish maqsadida amalga oshiriladi. Quyida bunday metodikaning asosiy jihatlari keltirilgan:

1. Maqsad va vazifalarni belgilash

- Maqsad: Talabalar mustaqil ravishda tilshunoslik fanlari bo'yicha bilim olishlari va ularni amaliyotda qo'llay olishlari kerak.

- Vazifalar: O'qish rejasi, mavzularni tanlash, tadqiqotlar o'tkazish va natijalarni tahlil qilish.

2. O'qitish usullari

- Interaktiv metodlar: Guruh muhokamalari, rolli o'yinlar, munozaralar.

- Texnologiyalar bilan ishlash: Onlayn kurslar, video darsliklar, virtual kutubxonalar.

- Yozma ishlar: Referatlar, maqolalar yozish orqali ilmiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish.

3. Mustaqil ishning rejalashtirilishi

- Talabalarga o'z mustaqil ishlarini rejalashtirish uchun vaqt belgilab berish.

- Mavzularni tanlashda talabalarni erkinligini ta'minlash.

4. Resurslardan foydalanish

- O'qituvchilar tomonidan beriladigan resurslar: Darsliklar, ilmiy maqolalar, internet manbalari.

- O'z-o'zini baholash vositalari: Testlar, savollar to'plami.